

Principi d'unitat familiar i canvi de veïnatge civil per residència

Comentari a la STS, 1ª, 14.9.2009

M. Esperança Ginebra Molins

Facultat de Dret
Universitat de Barcelona

Abstract*

En la línia del que havia apuntat la majoria de la doctrina, la STS de 14.9.2009 considera que des de l'entrada en vigor de la Constitució espanyola (1978) havia d'entendre's derogada la regla de propagació a l'esposa del veïnatge civil del marit prevista a l'art. 14.4 Codi civil espanyol [redacció de 1974]; això suposa que des d'aleshores la dona casada podia canviar autònomament de veïnatge civil. Partint d'això, en el cas judicat, la dona va canviar de veïnatge civil per residència continuada a Catalunya durant més de deu anys sense declaració en contra (art. 14.3.2n CCe [1974] i 14.5.2n CCe [1990]), veïnatge civil català que mantenia en el moment de la seva mort, malgrat haver realitzat diferents manifestacions –que resulten ineficaces– en el sentit de tenir o de voler conservar el veïnatge civil navarrès.

On the lines put forward by the majority of doctrine, the Supreme Court Decision of 14.09.2009 considers that, since the entry into force of the Spanish Constitution in 1978, the rule according to which the wife acquired her husband's "veïnatge civil" –a category that operates in lieu of nationality to determine which one of the different legislations that coexist within Spain should be applied– as provided in art. 14.4 of the Spanish Civil Code [1974] should be deemed repealed. Thus, since 1978, a married woman can change her "veïnatge civil" regardless of her husband's. On this basis, in the present case the woman changed "veïnatge civil" by continuous residence in Catalonia for more than ten years without having stated the contrary (art. 14.3.2 Spanish Civil Code [1974] and 14.5.2 Spanish Civil Code [1990]), and she maintained such Catalan "veïnatge civil" until the moment of her death, despite having stated several times –to no effect– that she had or wished to maintain the "veïnatge civil" of Navarra.

Title: Principle of family unity and change of "vecindad civil" by residence. Comment on the Supreme Court Decision 588/2009, of September 14th.

*Paraules clau: veïnatge civil; llei que regeix la successió; principi d'unitat familiar
Keywords: "Vecindad civil"; law governing succession; principle of family unity*

* Aquest treball s'ha realitzat en el marc del "Grup de Dret civil català" 2009 SGR 221 i del Projecte DER 2008-03992/JURI.

Sumari

1. Introducció: els fets i les qüestions que planteja la STS 14.9.2009
2. Veïnatge civil i unitat familiar. Dels art. 15.III CCe (1889) i 14.4 CCe (1974) a l'art. 14.3.III i 4 CCe (1990): de l'efecte automàtic del principi d'unitat familiar als drets de formació reconeguts als cònjuges i als pares. Transcendència de l'entrada en vigor de la Constitució espanyola de 1978
3. Voluntat i canvi de veïnatge civil "per residència"
 - 3.1. El canvi de veïnatge civil "per residència": canvi per declaració de voluntat, una vegada transcorreguts dos anys de residència, i canvi automàtic per deu anys de residència. El cas resolt per la STS 14.9.2009: un cas de canvi automàtic
 - a) El canvi automàtic per deu anys de residència. La possibilitat de conservar el veïnatge civil com a exercici d'un dret de formació caducable
 - b) Canvi per declaració de voluntat una vegada hagin transcorregut dos anys de residència
 - c) La no necessitat "reiterar" les declaracions de voluntat referents al canvi de veïnatge civil per residència
 - 3.2. Declaracions de voluntat i canvi de veïnatge civil per residència en el cas resolt per la STS 14.9.2009
4. Sentències i resolucions citades
5. Bibliografia

1. Introducció: els fets i les qüestions que planteja la STS 14.9.2009

La STS, 1a, 14.9.2009 (RJ 4445; MP: Encarna Roca Trías), resol el recurs de cassació interposat contra la SAP Barcelona, Civil, Sec. 4a, 4.11.2003 (AC 1818; MP: Mireia Ríos Enrich). En el FD 1r de la STS es fixen els fets que es consideren rellevants.

El 8 de Gener de 1965, B, de veïnatge civil català d'origen, va comparèixer, amb la seva esposa (A), davant el Jutjat de Pau de C (Navarra) i va declarar que portava residint en aquesta localitat des de l'any 1962 i que desitjava adquirir el veïnatge civil navarrès. Aquesta declaració va haver de ser reiterada per B davant de l'Encarregat del Registre civil de Pamplona el 21 de novembre de 1968 —cosa que B va fer a través de mandatari amb poder especial— i va causar inscripció marginal a la de naixement d'ambdós cònjuges, ja que l'esposa va adquirir aquest mateix veïnatge pel principi d'unitat familiar del qual partia el llavors vigent art. 15.III [redacció de 1889] del Codi civil espanyol (en endavant, CCe). Així, l'any 1968, B va “guanyar veïnatge” en territori navarrès (art. 15.I.3r i II CCe, redacció de 1889)¹, i aquest canvi es va propagar automàticament a la seva esposa². B va morir el 20 d'abril de 1986 a Barcelona, on, segons el TS (FD 1r), “sempre” havien residit “els cònjuges”³.

A va declarar, el 20 de febrer de 1996, la seva voluntat de conservar el veïnatge civil navarrès davant de l'Encarregat del Registre civil, i va morir l'11 de gener de 1998, a Barcelona.

D, fill d'A, va demandar el seu germà i hereu d'A, E, sol·licitant diversos pronunciaments declaratius i una petició subsidiària de condemna referent a la llegítima que li corresponia en la successió d'A, partint que resultava aplicable el Dret civil català. El demandat es va oposar a la demanda negant que la successió de la seva mare hagués de regir-se pel Dret català, ja que, segons ell, A tenia veïnatge civil navarrès en el moment de la seva mort, de manera que,

¹ Així ho entengué la STSJ Navarra, Sala de lo Civil i Penal, 3.3.1994 (RJ 2115; MP: José María Rodríguez Ferrero), que gira entorn a la successió de B.

² SAP Barcelona, 4ª, 4.11.2003, FD 2n (AC 1818; MP: Mireia Ríos Enrich); STS, 1.ª, 14.9.2009, FD 1r (RJ 4445; MP: Encarna Roca Trías).

³ Si realment “els cònjuges” (que van contraure matrimoni el 19.5.1928 [STSJ Navarra, Sala de lo Civil i Penal, 3.3.1994, FD 1r, § 5; RJ 2115; MP: José María Rodríguez Ferrero,]) “sempre” havien residit a Barcelona sorprèn que B pogués “guanyar veïnatge” a Navarra manifestant la seva voluntat en aquest sentit d'acord amb l'aleshores vigent art. 15.II CCe (1889). En qualsevol cas, quant al veïnatge civil del marit, B, que en el seu moment es va propagar a A, tant la sentència de l'Audiència com el TS parteixen dels fets declarats provats en la STSJ 3.3.1994, referent a la successió de B; en aquesta es conclou que en el moment de la seva mort, el 20.4.1986, B mantenia el veïnatge civil navarrès que havia adquirit l'any 1968 per declaració expressa davant de l'Encarregat del Registre Civil de Pamplona; d'acord amb el que preveu l'art. 65.III LRC, B no havia perdut el veïnatge civil navarrès, malgrat haver residit posteriorment a Barcelona durant més de deu anys. Sobre això, vegeu l'epígraf 3.1.c d'aquest comentari, així com: GINEBRA MOLINS (2000, pp. 433-453, i 2002, pp. 563-572).

d'acord amb el que preveu l'art. 9.8 CCe, la seva successió s'havia de regir pel *Fuero Nuevo*. La diferència que existeix en matèria de llegítima segons s'apliqui el Dret català o el navarrès és evident⁴; això havia donat lloc ja a un altre plet en relació a l'herència paterna (vegeu, en aquest sentit, la STSJ Navarra, Sala Civil i Penal, 3.3.1994 [RJ 2115], que va concloure que la successió de B havia de regir-se pel Dret navarrès)⁵.

Quant a la successió d'A, la sentència del Jutjat de Primera Instància, de 27.11.2002, va estimar en part la demanda i, pel que fa al Dret aplicable, va resoldre partint que, encara que el canvi de subjecció de B a favor del Dret navarrès s'havia propagat en principi a la seva esposa, posteriorment A havia adquirit el veïnatge civil català per residència continuada a Catalunya durant deu anys.

El demandat, E, va apel·lar, i l'Audiència Provincial de Barcelona⁶ va desestimar el recurs i va confirmar la sentència de Primera Instància.

E va interposar recurs de cassació. El TS va desestimar el recurs i, malgrat estimar alguns motius al·legats pel recurrent, no va cassar la sentència recorreguda.

La qüestió central que es debat gira entorn al veïnatge civil d'A en el moment de la seva mort, als efectes de poder fixar la llei que ha de regir la seva successió. Així, partint que el canvi voluntari de veïnatge del marit es va comunicar automàticament a la seva esposa (d'acord amb el llavors vigent art. 15.III CCe, de 1889), convé escatir si abans de la seva defunció (que va ocórrer l'11 de gener de 1998) A havia adquirit el veïnatge civil català per residència en aquest territori durant més de deu anys, sense declaració en contra (art. 14.3.2n [1974] i 14.5.2n [1990] CCe) o, en canvi, continuava subjecta al Dret navarrès.

En aquest sentit, convé analitzar dues qüestions: fins quan va regir el principi d'unitat familiar en matèria de veïnatge civil i, en especial, la comunicació del veïnatge civil del marit a l'esposa; i, relacionat amb això, si A tenia veïnatge civil català o navarrès en el moment de la seva defunció, per a aclarir la qual cosa caldrà analitzar si resulta aplicable en aquest cas l'art. 65.III

⁴ Contrastem, en aquest sentit, la Llei 267 del *Fuero Nuevo* ("atribución formal...", "no tiene contenido patrimonial exigible...") i els arts. 350 i 355 del *Codi de successions per causa de mort en el dret civil de Catalunya* (Llei 40/1991, de 30 de desembre) –aplicables a les successions obertes l'any 1998, quan morí A– o els actuals arts. 451-1 i 451-5 del *Codi civil de Catalunya* (d'ara en endavant, CCCat).

⁵ Havent mort B l'any 1986, la contraposició havia de fer-se en aquell moment entre les esmentades Lleis del *Fuero Nuevo* i els art. 122 i 129 de la *Compilació de Dret civil de Catalunya* de 1984 [en endavant CDCC] (preceptes que foren modificats posteriorment per la Llei catalana 8/1990, de 9 d'abril, de modificació de la regulació de la llegítima, i que passaren a ser els art. 122 i 127 CDCC).

⁶ SAP Barcelona, Civil, Sec. 4ª, 4.11.2003 (AC 1818; MP: Mireia Ríos Enrich).

Llei del Registre Civil (en endavant LRC) i si s'ha de reconèixer alguna eficàcia a la declaració de conservació del veïnatge civil navarrès feta per A el 20 de febrer de 1996, o bé a les manifestacions referents al veïnatge civil que consten en els testaments atorgats els anys 1986 i 1987.

2. Veïnatge civil i unitat familiar. Dels art. 15.III CCe (1889) i 14.4 CCe (1974) a l'art. 14.3.III i 4 CCe (1990): de l'efecte automàtic del principi d'unitat familiar als drets de formació reconeguts als cònjuges i als pares. Transcendència de l'entrada en vigor de la Constitució espanyola de 1978

D'acord amb la regulació vigent l'any 1968, quan B va adquirir el veïnatge civil navarrès, aquest canvi de subjecció es va propagar automàticament i instantània a la seva esposa, A. D'acord amb el que disposava la segona edició de l'art. 15.III CCe, de 1889, "en tot cas"⁷ la dona seguia la condició del marit, i els fills no emancipats la del seu pare, i a falta d'aquest, la de la seva mare ("En todo caso..." —art. 15.III CCe [redacció de 1889]—)⁸. Regia el principi d'unitat familiar.

⁷ En canvi, segons la primera redacció de l'art. 15 CCe (1888) només quan el marit o el pare "guanyava veïnatge" en territori "de derecho común" ("En este caso...") l'esposa seguia la condició del marit, i els fills la del seu pare. El text de 1888 establí tres regles que determinaven la subjecció al "derecho común": 1.º- El naixement en províncies "de derecho común" ("ius soli"); 2.º- La filiació de pare o mare nascuts en províncies "de derecho común" ("ius sanguinis"); 3.º- El fet de "ganar vecindad" en territoris "sujetos al derecho común". La diferència principal entre els dos primers criteris i el tercer era que, mentre que els dos primers estaven vinculats al naixement i implicaven la submissió originària al "derecho común", el fet de "guanyar veïnatge", en canvi, era un criteri derivatiu de submissió a aquest Dret, que, a més, es propagava a l'esposa i als fills (art. 15 *in fine* [1888]). S'ha de tenir en compte que l'art. 15 de la primera edició del CCe (1888) definia qui estava subjecte al "derecho común" prescindint dels Drets anomenats "forals" —la qual cosa era lògica, en la mesura que el Dret castellà era l'únic que es pretenia codificar i, per tant, l'únic que quedava derogat (art. 1976 de la primera edició del CCe [vegeu DE BOFARULL (1888, p. 613)]—). Vegeu GINEBRA MOLINS (2002, pp. 331, 337 i 338-342).

⁸ ALONSO MARTÍNEZ (1899, pp. 457-461) destacava que la segona versió de l'art. 15 CCe (de 1889) digués "En todo caso", i no "En este caso" com el "proyecto primitivo". Segons aquest autor, "[L]os Diputados y Senadores de las provincias forales pidieron que se dijera «en todo caso», y bajo cierto punto de vista tenían razón, puesto que en el título preliminar, aplicable a todo el Reino, no se establecía el principio general de que la mujer sigue la condición del marido y el hijo la del padre. Menester era establecerle; pero hubiera sido mejor hacerlo en artículo aparte y con anterioridad al 15". La STSJ Catalunya, Sala de lo Civil i Penal, 23.9.1999, FD 6è (RJ 8037; MP: Lluís Puig i Ferriol) afirma: "Si ens atenim, com per altra part és obligat, a la normativa vigent en aquells anys, ens trobem que l'art. 15 del Codi Civil establí que «en todo caso, la mujer seguirá la condición del marido...». L'expressió «en todo caso», és prou explícita i contundent, i a més a més té un sentit molt clar si es relaciona amb el preàmbul de la Llei de 15 de juliol de 1954, que va modificar els preceptes del Codi civil en matèria de nacionalitat, on es llegeix que: «Se mantiene el principio de la unidad de la familia como el más identificado con la tradición y los sentimientos de la Nación española y con el conjunto de nuestro sistema jurídico.» Per tant, i dins aquest context legislatiu i polític, si el marit va adquirir el veïnatge civil de dret comú l'any 1953, l'esposa «en todo caso» havia d'adquirir per raó de dependència familiar el veïnatge civil del seu marit, encara que l'esposa no complís, posem per cas, els requisits per adquirir el veïnatge civil de dret comú en base al factor de la residència fixa i continuada a Madrid per tenir un doble domicili... Ja que aquest no

La dona seguia llavors, automàtica i instantàniament, la condició del marit. D'altra banda, pel que fa als fills, la propagació de la "condició" del pare (i, a falta d'aquest, la de la mare) es referia als menors no emancipats, "fills de família", i operava automàticament⁹; era un efecte de la pàtria potestat sobre els fills menors; no afectava, en canvi, als menors subjectes a tutela ni tampoc als majors incapacitats. Així, en matèria de veïnatge civil, la unitat familiar era un efecte automàtic de les potestats del marit i del pare¹⁰ —i, subsidiàriament, de la mare— (la potestat marital sobre la dona casada i la pàtria potestat sobre el fill).

Quant al veïnatge civil, la reforma del Títol Preliminar CCe de 1974 va continuar partint del principi d'unitat familiar: la dona casada seguia la condició del marit, i els fills no emancipats la del seu pare i, en defecte d'aquest, la de la seva mare (art. 14.4 CCe, en la redacció de 1974). I, malgrat que des de l'entrada en vigor de la Constitució espanyola de 1978 (en endavant, CE) bona part de la doctrina havia denunciat que l'art. 14.4 CCe de 1974 era discriminatori per a la dona i per tant inconstitucional (inconstitucionalitat sobrevinguda *ex* Disposició Derogatòria [en endavant DD], 3, CE)¹¹, aquest precepte no va ser modificat expressament fins a l'any 1990,

podia impedir l'aplicació prevalent del principi d'unitat familiar...". En el cas d'aquesta sentència, la part que interposa el recurs de cassació al lega que la causant havia perdut el veïnatge civil català perquè durant la dècada dels anys cinquanta el seu marit havia adquirit el veïnatge civil anomenat "comú". Vegeu també, entre d'altres, les Resolucions de la DGRN de 5.10.1906 (ADGRN 1906, pp. 421-425), 17.12.1925 (ADGRN 1925, pp. 179-193), 12.11.1935 (ADGRN 1935, pp. 571-572) i 24.1.2005, FD 7è (RJ 2005\1955); les SSTS, 1ª, de 11.10.1960 (RJ 3083; MP: Acacio Charrín i Martín-Veña), 6.10.1986, FD 2n, 3r i 4t (RJ 5327; MP: Cecilio Serena Velloso), 28.1.2000, FD 3r i 4t (RJ 245; MP: José Ramón Vázquez Sandes), 11.2.2005, FD 3r, 4t i 5è (RJ 1407; MP: Antonio Romero Lorenzo) i 7.6.2007, FD 1r (RJ 3420; MP: Xavier O'Callaghan Muñoz); les SSAP Barcelona de 31.1.1991 (Sec. 13ª; RJC 1991, pp. 1215-1218; MP: Isabel Carriedo Mompín), 21.10.1998, FD 3r (Sec. 12ª; AC 8952; MP: Marcial Subirás Roca), 25.10.2002, FD 4t (Sec. 11ª; JUR 105389; MP: José Antonio Ballester Llopis), 16.12.2003, FD 1r (Sec. 12ª, JUR 30138; MP: José Luís Valdivieso Polaino), 5.7.2005, FD 2n (Sec. 1ª; AC 2006/1338; MP: María Luisa Guzmán Oriol), 24.3.2009, FD 2n i 3r (Sec. 12ª; AC 1383; MP: Agustín Vigo Morancho), 20.5.2009, FD 3r (Sec. 12ª; JUR 409528; MP: Agustín Vigo Morancho) i 21.12.2009, FD 3r i 4t (Sec. 12ª; JUR 2010/84277; MP: Pascual Martín Villa); la SAP Girona, Sec. 2ª, 4.11.1998, FD 2n (AC 2258; MP: José Isidro Rey Huidobro); la SAP Tarragona, Sec. 3ª, 20.4.1999 (*Actualidad Civil*, 2000-1, núm. 13, @ 274; MP: Javier Albar García); la SAP Balears, Sec. 3ª, 5.6.2003, FD 2n (JUR 274786; MP: Guillermo Roselló Llaneras); la SAP Castelló, Sec. 3ª, 6.10.2001 (JUR 2002/14619; MP: María Ibáñez Solaz); i la SAP Saragossa, Sec. 5ª, de 9.3.2009, FD 3r (JUR 186838; MP: Javier Seoane Prado).

⁹ Vegeu, per exemple, RDGRN 5.1.1999, FD 3r (RJ 10168).

¹⁰ El "*cabeza de familia*", *ex* art. 1910 CCe i, també, art. 1564 CCe.

¹¹ Sobre la possible inconstitucionalitat de la regla de l'art. 14.4 CCe de 1974 segons la qual l'esposa seguia la condició del marit, vegeu, per exemple: FERNÁNDEZ FERNÁNDEZ (1982, pp. 523-529); MARÍN LÓPEZ (1990, p. 621); BORRÁS RODRÍGUEZ (1991, p. 234); AMORES CONRADI (1993, pp. 80 i 83); BORRÁS RODRÍGUEZ (1993, pp. 447-448); AMORES CONRADI (1995, p. 198); ZABALO ESCUDERO (1995, p. 1303); DIAGO DIAGO (1999, pp. 215 a 216); CARRASCOSA GONZÁLEZ (2000, p. 123); LAMARCA I MARQUÈS (2001, p. 40); BAYOD LÓPEZ (2005). Vegeu també, per exemple: STS, 1ª, 6.10.1986 (RJ 5327; MP: Cecilio Serena Velloso); RDGRN 27.10.1986 (ADGRN 1986, pp. 899-903); SAP Màlaga 7.2.1994 (REDI, Vol. XLVII, 1995-1, pp. 232-233, Nota de A. PÉREZ VOITURIEZ, pp. 233-235); SAP Barcelona, Sec. 12ª, 21.10.1998 (AC 8952; MP: Marcial Subirás Roca); RDGRN 7.10.1999 (RJ 10142); SAP Castelló,

amb la Llei 11/1990, de 15 d'octubre, “sobre reforma del Código civil en aplicación del principio de no discriminación por razón de sexo”. Aquesta mateixa crítica d'inconstitucionalitat es feia a l'art. 9.2 CCE de 1974, que establia una preferència a favor de la llei personal del marit a l'hora de fixar la llei que havia de regir les relacions personals entre els cònjuges i, també, per remissió de l'art. 9.3 CCE de 1974, les relacions patrimonials. Així, i malgrat que, per efecte de la inconstitucionalitat sobrevinguda, en principi no hauria estat necessari un pronunciament explícit del Tribunal Constitucional (en endavant, TC), aquest va acabar declarant inconstitucional i derogat per la CE l'incís “por la ley personal del marido al tiempo de la celebración” de l'art. 9.2 CCE en la seva redacció de 1974 (STC, Ple, 14.2.2002, RTC 39; MP: Guillermo Jiménez Sánchez)¹², com a conseqüència d'una qüestió d'inconstitucionalitat plantejada pel Jutjat de Primera Instància núm. 1 de Reus¹³. Aquest pronunciament, malgrat limitar-se a l'art. 9.2 CCE de 1974 i no tenir com a objecte l'art. 14.4 CCE 1974, evocava una conclusió similar en relació amb aquest últim precepte¹⁴.

Sec. 3^a, 6.10.2001, FD 3r (JUR 2002\14619; MP: María Ibáñez Solaz); SAP Barcelona, Sec. 16^a, 20.11.2001 (JUR 2002\21531; MP: José Luís Valdivieso Polaino); SAP Balears, Sec. 3^a, 5.6.2003, FD 2n (JUR 274786; MP: Guillermo Roselló Llaneras); SAP Barcelona, Sec. 18^a, 20.4.2005 (JUR 126797; MP: Ana María García Esquius), entre d'altres. En la STSJC, Sala Civil i Penal, 23.9.1999, FD 6è (RJ 2000\8037; MP: Lluís Puig i Ferriol) es planteja la possible inconstitucionalitat de la regla continguda en l'art. 15 CCE de 1889 –qüestió que, lògicament, el TSJC resol negativament–. Recentment, la SAP Saragossa, Sec. 5^a, 9.3.2009, FD 3r (JUR 186838; MP: Javier Seoane Prado) indica: “Al menos hasta el año 1978, en que fue promulgada la Constitución, rigió el sistema unitario de vecindad civil de los esposos...”.

L'any 1978, el Grup Parlamentari de Minoria Catalana presentà una Proposició de llei per a modificar els efectes del matrimoni sobre el veïnatge civil de l'esposa. Vegeu el *Boletín Oficial de las Cortes Generales. Congreso de los Diputados*, I Legislatura, Sèrie B, núm. 174, 8.6.1978, pp. 2299-2303; CALVO CARAVACA (1980, pp. 160-169); DURÁN RIVACOBIA (1990, pp. 10-11 i 61); DURÁN RIVACOBIA (1992, pp. 19 i 161-162); SERRANO GARCÍA (1992, pp. 764-765); DURÁN RIVACOBIA (1996, pp. 41-43).

¹² Segons el TC: “...no cabe duda de que el art. 9.2 CC, al establecer la ley nacional del marido al tiempo de la celebración del matrimonio como punto de conexión, aun cuando sea residual, para la determinación de la ley aplicable, introduce una diferencia de trato entre el varón y la mujer pese a que ambos se encuentran, en relación al matrimonio, en la misma situación jurídica. El precepto cuestionado se opone, por tanto, no sólo al art. 14 CE, sino también al más específico art. 32 CE, que proclama que el hombre y la mujer tienen derecho a contraer matrimonio con plena igualdad jurídica, pues no existe ninguna justificación constitucionalmente aceptable para la preferencia por la normativa relacionada con el varón”. Sobre aquesta sentència, vegeu RODRÍGUEZ PINEAU (2002, pp. 243-254); LAMARCA i MARQUÈS (2002, pp. 737-769). Quant a la relació entre el pronunciament contingut en la STS 14.9.2009 i la STC, Ple, 14.2.2002 (RTC 39; MP: Guillermo Jiménez Sánchez), vegeu FONT SEGURA (2009, en premsa [agraeix a l'autor el fet d'haver-me permès consultar aquest treball]).

¹³ Interlocutòria 11.4.1995. Es tractava d'un supòsit en què calia liquidar el règim econòmic d'un matrimoni celebrat l'any 1984 a Tarragona entre un home de veïnatge civil “comú” i una dona que abans de casar-se tenia veïnatge civil català.

¹⁴ Vegeu FONT SEGURA (2009 [en premsa]).

Finalment, des de la Llei 11/1990, de 15 d'octubre, el matrimoni, per si sol, no altera el veïnatge civil dels contraents (art. 14.4 CCe [vigent, de 1990], al principi) —i ha d'entendre's que tampoc afectarà directament cap dels cònjuges el canvi de veïnatge civil de l'altre durant el matrimoni—. D'altra banda, el canvi de veïnatge civil dels pares no altera el veïnatge civil dels fills (art. 14.3.III CCe [1990], vigent).

Quant als cònjuges, l'actual art. 14.4 CCe (redacció de 1990) estableix que qualsevol d'ells —sempre que no estiguin separats, ja sigui legalment o de fet— pot optar, “en tot moment”, pel veïnatge civil de l'altre. D'aquesta manera, de la propagació o comunicació automàtica del veïnatge civil del marit a l'esposa —ja sigui inicialment, en contraure matrimoni, o a *posteriori*, amb qualsevol canvi de veïnatge de l'espòs— s'ha passat a un dret de formació bilateral (“...cualquiera de los cónyuges no separados, ya sea legalmente o de hecho...”) i indefinit (“...en todo momento...”) ¹⁵.

Pel que fa a l'efecte de la pàtria potestat quant al canvi ¹⁶ de veïnatge civil dels fills, s'ha passat de la propagació automàtica de qualsevol canvi de veïnatge civil del pare (o, si no n'hi ha, de la mare) als seus fills no emancipats i, per tant, subjectes a pàtria potestat, a reconèixer als pares (“los padres, o el que de ellos ejerza o le haya sido atribuida la patria potestad”) un dret de formació sobre el veïnatge civil dels fills que estan sota la seva potestat limitat temporalment (“...podrán atribuir al hijo la vecindad civil de cualquiera de ellos en tanto no transcurran seis meses siguientes al nacimiento o a la adopción”) —art. 14.3.II CCe vigent—. L’“atribució” és una declaració de voluntat personal i pròpia dels pares —o d'aquell dels dos que exerceixi o li hagi estat atribuïda la pàtria potestat—, que exerceixen un dret de formació que se'ls reconeix a ells sobre el veïnatge civil dels fills sotmesos a potestat, i els sis mesos constitueixen un termini de caducitat ¹⁷. No és un cas de representació legal; el tutor no pot fer aquesta “atribució”.

Quant a la situació de la dona casada, la Disposició transitòria (en endavant, DT) de la Llei 11/1990 establia, a més a més, que aquella que hagués perdut el seu veïnatge per seguir la condició del marit podia recuperar-lo declarant-ho així davant del Registre Civil en el termini d'un any a partir de la publicació d'aquesta Llei; la declaració feta a l'empara d'aquesta DT tenia efectes “*ex nunc*” ¹⁸.

¹⁵ Vegeu GINEBRA MOLINS (2002, pp. 502-506).

¹⁶ Al marge, per tant, de la propagació del veïnatge civil per naixement (atribució originària, per “*ius sanguinis*”) —actuals art. 14.2.I i 14.3.I, al principi, CCe— o vinculada a l'adopció (atribució originària o no [actuals art. 19.1, 14.2.II, 14.3.I i 108.II CCe, i 113.1 i 127.1 CF]). Vegeu GINEBRA MOLINS (2002, pp. 483-485).

¹⁷ Sobre aquesta “atribució”, vegeu GINEBRA MOLINS (2002, pp. 495-499).

¹⁸ Vegeu BERCOVITZ RODRÍGUEZ-CANO y PÉREZ DE CASTRO (1996, pp. 38-39). Vegeu també SAP Barcelona, Sec. 4^a, 4.11.2003, FD 1r (AC 1818; MP: Mireia Ríos Enrich).

La qüestió és si amb l'entrada en vigor de la CE havia quedat derogada, per inconstitucionalitat sobrevinguda, la regla de propagació a l'esposa del veïnatge civil del marit continguda en l'art. 14.4 CCE, en la seva redacció de 1974.

Si s'entenia que l'art. 14.4 CCE, en la seva redacció de 1974, havia quedat derogat amb l'entrada en vigor de la CE, calia concloure que la DT de la Llei 11/1990 es referia a aquelles dones que haguessin perdut el seu veïnatge civil per seguir el del marit abans que entrés en vigor el text constitucional¹⁹ i que no haguessin canviat ja de forma autònoma de veïnatge civil entre l'entrada en vigor de la CE i la de la Llei 11/1990.

Ara bé, precisament basant-se en la mateixa DT de la Llei 11/1990, algun autor havia sostingut que la possibilitat de recuperació que aquesta oferia podia ser interpretada en el sentit que el legislador va considerar vigent la regla de propagació a l'esposa del veïnatge civil del marit (art. 14.4 CCE [redacció de 1974]) fins a la seva derogació expressa per la Llei 11/1990²⁰, impedit-li, per tant, canviar autònomament de veïnatge civil fins llavors; segons aquesta interpretació, que suposava fer primar els principis d'unitat familiar i de seguretat jurídica per sobre del de no discriminació per raó de sexe, semblaria que havia de limitar-se la possibilitat de recuperació prevista en la DT de la Llei 11/1990 a les dones casades que haguessin perdut el seu veïnatge civil per seguir la del marit entre l'entrada en vigor de la CE i la de la Llei 11/1990, encara que hi ha qui inclou fins i tot a les que van canviar de veïnatge per matrimoni abans de la CE. En aquesta línia, en relació a un matrimoni celebrat al mes d'agost de 1990 —i, per tant, abans de l'entrada en vigor de la Llei 11/1990—, la DGRN (RDGRN 7.10.1999; RJ 10142) va considerar que la dona, que originàriament tenia veïnatge civil navarrès, havia adquirit el veïnatge civil galleg del marit; a més a més, segons la DGRN, en la mesura que la dona havia deixat transcórrer el termini previst en la DT de la Llei 11/1990 sense haver exercit la facultat de recuperar el veïnatge civil navarrès, s'havia de considerar *“que su actitud envolvió un consentimiento tácito para mantener la vecindad civil que había adquirido por matrimonio”*. Segons la DGRN: *“la letra de la... disposición transitoria no hace distinciones en atención a la fecha del matrimonio, por lo que es muy aventurado entender que únicamente estaba refiriéndose a los matrimonios anteriores a la entrada en vigor de la Constitución y mucho más lógico concluir que también y preferentemente se tenían en cuenta los matrimonios celebrados entre el 29 de diciembre de*

¹⁹ Vegeu BERCOVITZ RODRÍGUEZ-CANO (1995, pp. 1239-1240); BERCOVITZ RODRÍGUEZ-CANO i PÉREZ DE CASTRO (1996, pp. 38-39). Vegeu també SERRANO GARCÍA (1992, p. 766); DELGADO ECHEVERRÍA (2000, p. 406); FORNER DELAYGUA (2003, p. 398).

²⁰ Vegeu LAMARCA i MARQUÈS (2001, p. 43); LAMARCA i MARQUÈS (2007, pp. 11 i 40). Vegeu també STSJ Catalunya, Sala de lo Civil i Penal, 23.9.1999, FD 6è (RJ 2000\8037; MP: Lluís Puig i Ferriol), RDGRN 24.1.2005 (RJ 1955), i SAP Barcelona, Sec. 4ª, 4.11.2003, FD 1r (AC 1818; MP: Mireia Ríos Enrich).

1978 y la entrada en vigor de la Ley de 1990"; per a la DGRN, aquesta era també la conclusió que més s'ajustava al principi, també constitucional, de seguretat jurídica —art. 9.3 CE—²¹.

En relació al cas judicat en la sentència que comentem, donant per suposat que el canvi de subjecció de B —ocorregut el 1968, per declaració de voluntat²²— es va propagar automàtica i instantàniament a la seva esposa, A, ex art. 15.III CCE (redacció de 1889), la qüestió és si a partir de l'entrada en vigor de la CE aquesta va poder canviar autònomament de veïnatge civil —tot considerant derogada la regla de propagació a l'esposa del veïnatge civil del marit—, o bé —si s'entén que la propagació va continuar regint fins a l'entrada en vigor de la Llei 11/1990— això únicament va poder operar a partir de la dissolució del matrimoni per defunció del marit, el 20 d'abril de 1986.

Seguint la línia apuntada per algun sector de la doctrina, el recurrent defensa que la declaració de recuperació prevista en la DT de la Llei 11/1990 demostra que el legislador partia de la vigència de l'art. 14.4 CCE (redacció de 1974) fins a l'entrada en vigor de la reforma de 1990. A més a més, per al recurrent, el fet que A deixés transcórrer el termini d'un any fixat en la DT sense haver fet expressa manifestació de voluntat implica que *"puede afirmarse que se ha producido la declaración de voluntad de mantenimiento de la vecindad adquirida con anterioridad"*; pretén donar així al silenci d'A el valor de declaració de voluntat de manteniment del veïnatge civil navarrès *"adquirit per matrimoni"* (FD 4t STS, 1a, 14.9.2009 [RJ 4445; MP: Encarna Roca Trías]), en la línia que havia apuntat la RDGRN de 7.10.1999²³; segons el recurrent, no havent exercit mai el seu dret a no ser discriminada per raó de sexe, *"ratificó la adquisición de la vecindad civil navarra"*, de la qual, segons ell, no es va veure privada després de l'entrada en vigor de la CE (FD 7è STS, 1a, 14.9.2009 [RJ 4445; MP: Encarna Roca Trías]).

En canvi, segons el TS —en la línia del que apuntaven ja el Jutge de Primera Instància i l'Audiència—, des de l'entrada en vigor de la CE, d'acord amb l'apartat 3 de la seva DD, havia d'entendre's derogada la propagació a l'esposa del veïnatge civil del marit prevista en l'art. 14.4 CCE (redacció de 1974). A més a més, tractant-se d'una norma preconstitucional i, per tant, d'un supòsit d'inconstitucionalitat sobrevinguda, certament, aquesta pot ser apreciada pel jutge ordinari, sense que sigui necessari plantejar una qüestió d'inconstitucionalitat, encara que en algun cas similar s'hagi fet —tal com va ocórrer en el cas de l'art. 9.2 CCE en la seva redacció

²¹ RDGRN 7.10.1999, FD 4t (RJ 10142).

²² Del que hem de partir, segons allò resolt al respecte per la STSJ Navarra, Sala de lo Civil i Penal, 3.3.1994 (RJ 2115; MP: José María Rodríguez Ferrero).

²³ RDGRN 7.10.1999, FD 4t (RJ 10142).

de 1974, la inconstitucionalitat del qual fou constatada pel TC en la seva sentència núm. 39/2002 (de 14.2.2002)—²⁴.

D'altra banda, segons el TS, considerar, com pretén el recurrent, que la DT de la Llei 11/1990 permetia a les dones casades optar pel veïnatge civil d'origen, sense tenir en compte aquesta derogació (admetent, per tant, que la dona va continuar seguint el veïnatge del marit fins a l'entrada en vigor d'aquesta Llei) suposaria *“considerar que la citada DT contenia una norma inconstitucional, por haber olvidado el legislador dicha derogación por incompatibilidad con el principio de igualdad entre los cónyuges y obligaría a esta Sala a plantear una cuestión de inconstitucionalidad”*; així, d'acord amb allò que disposa l'art. 5.1 LOPJ, el TS opta per interpretar i aplicar la DT d'acord amb els preceptes i principis constitucionals (FD 6è STS, 1a, 14.9.2009 [RJ 4445; MP: Encarna Roca Trías])²⁵.

Certament, resulta difícil defensar la pervivència fins l'any 1990 de la regla de propagació a l'esposa del veïnatge civil del marit. No sembla que això pugui fonamentar-se en la pretesa

²⁴ Vegeu, al respecte, la STC, Ple, 14.2.2002 (RTC 39; MP: Guillermo Jiménez Sánchez). En relació al supòsit allí plantejat, el TC afirma (FJ 2n): *“la pérdida de vigencia del inciso cuestionado se habría producido por aplicación de la disposición derogatoria tercera de la Constitución a causa de su incompatibilidad con los preceptos constitucionales, que es precisamente lo que el órgano judicial plantea como duda de constitucionalidad. Pues bien, cuando la duda de constitucionalidad se plantea en relación con normas preconstitucionales este Tribunal ha declarado con reiteración que esta circunstancia no impone, por sí misma y de modo absoluto, que el órgano judicial deba abstenerse de plantear la cuestión de inconstitucionalidad, ya que, si bien puede examinar y resolver por sí mismo la eventual contradicción con el ordenamiento constitucional de una norma anterior a la Constitución, también puede optar por deferir la cuestión a esta jurisdicción constitucional (SSTC 17/1981, de 1 de junio; 83/1984, de 24 de julio; 155/1987, de 14 de octubre; 105/1988, de 8 de junio y 126/1997, entre otras).”*

²⁵ Així, segons el TS (FD 6.º): *“De acuerdo con esta técnica, debe entenderse que la citada Disposición transitoria se aplicará en aquellos casos en que la mujer no haya adquirido la vecindad civil de origen en el momento de entrar en vigor la ley 11/1990, puesto que otra cosa sería tanto como afirmar que la mujer casada siguió estando vinculada a la vecindad civil del marido en el periodo siguiente a la entrada en vigor de la Constitución, que consagraba el principio de igualdad entre los cónyuges y se mantendría en vigor una disposición que en este punto, limitaba la igualdad de la mujer por estar casada. La Disposición transitoria de la ley 11/1990 no es la única forma de recuperar la vecindad civil perdida por el matrimonio, puesto que seguían funcionando los distintos sistemas establecidos en el Art. 14 CE, es decir, la de residencia de dos años, con declaración favorable y la de 10 años, sin declaración en contra, que a partir de la derogación por inconstitucionalidad sobrevenida del Art. 14.4 CE, permitieron a las mujeres casadas adquirir una vecindad distinta de la de su marido, cerrando el ciclo la citada disposición transitoria cuando ello no hubiese ocurrido. De este modo, al haber quedado excluido por la norma constitucional el principio de unidad familiar, la mujer casada pudo adquirir, con independencia de su cónyuge una vecindad civil distinta de la que ostentaba su marido, cumpliendo los requisitos exigidos en el Código. Y ello es lo que ocurrió en el presente caso, puesto que residiendo Dª... [A] en Barcelona, según se ha probado, adquirió la vecindad civil catalana en 1988, es decir, diez años después de la entrada en vigor de la Constitución, por no haber efectuado una declaración en contra de la misma, por lo que al estar consolidada esta situación en el momento de entrada en vigor de la ley 11/1990, no tuvo necesidad de efectuar la opción prevista en la disposición transitoria de esta ley.”*

primacia dels principis d'unitat familiar i seguretat jurídica sobre els de no discriminació per raó de sexe i d'igualtat entre els cònjuges (art. 14 i 32 CE). Precisament el principi d'unitat familiar ha anat perdent terreny progressivament en l'ordenament espanyol, i això fins i tot abans de l'entrada en vigor de la CE: així, havent estat suprimit en relació a la nacionalitat amb la Llei 14/1975, de 2 de maig²⁶, fou eliminat en matèria de veïnatge civil precisament, i malgrat el retard de la reforma, per a adaptar la seva regulació al principi constitucional de no discriminació per raó de sexe. Cal entendre que la regla de propagació a la dona del veïnatge civil del marit va esdevenir inconstitucional sobrevingudament en virtut del que preveia el paràgraf 3 de la DD de la CE, així com l'art. 53.1 CE²⁷. D'acord amb això, a partir de l'entrada en vigor de la CE la dona casada –i, en concret, A– podia canviar autònomament de veïnatge civil²⁸. En qualsevol cas, la derogació de la regla de propagació a l'esposa del veïnatge civil del marit continguda en l'art. 14.4 CCE de 1974 “no produjo efectos retroactivos a las situaciones ya consolidadas con anterioridad a su entrada en vigor” (FD 6è STS, 1a, 14.9.2009 [RJ 4445; MP: Encarna Roca Trías])²⁹.

²⁶ Quant a la nacionalitat, des de la Llei 14/1975, de 2 de Maig, “sobre reforma de determinados artículos del Código civil y del Código de comercio sobre la situación jurídica de la mujer casada y los derechos y deberes de los cónyuges”, el matrimoni per si sol no modifica la nacionalitat dels cònjuges. Sobre això, vegeu l'apartat II del Preàmbul de la Llei 14/1975, de 2 de maig, així com la DT de la mateixa Llei; vegeu també la DT 2a i la DD de la Llei 29/1995, de 2 de novembre, “por la que se modifica el Código civil en materia de recuperación de la nacionalidad”.

²⁷ Vegeu STS, 1ª, 6.10.1986, FD 3r (RJ 5327; MP: Cecilio Serena Velloso); SAP Barcelona, Sec. 18ª, 20.1.2009, FD 1r (JUR 142457; MP: Ana María García Esquius); SAP Barcelona, Sec. 12ª, 24.3.2009, FD 2n (AC 1383; MP: Agustín Vigo Morancho); SAP Barcelona, Sec. 12ª, 20.5.2009, FD 2n (JUR 409528; MP: Agustín Vigo Morancho); i SAP Barcelona, Sec. 12ª, 21.12.2009, FD 4t (JUR 2010\84277; MP: Pascual Martín Villa).

²⁸ Segons el TS (FD 3r i 5è, A), la regla segons la qual l'esposa seguia la condició del marit prevista a l'art. 14.4 CCE [1974] va quedar derogada amb l'entrada en vigor de la CE, d'acord amb allò establert a l'apartat 3 de la DD de la CE. Segons el TS, “se trataba... de una norma preconstitucional que contenía una flagrante lesión del derecho de igualdad de los cónyuges, cuando establecía un trato discriminatorio entre el marido y la mujer, dado que imponía a ésta una vecindad civil, independientemente de su voluntad, de forma que los sucesivos cambios que experimentara la del marido la iban a afectar a ella, tanto si deseaba adquirirla como si no.” (FD 5.º, A). En aquest sentit, els mateixos arguments utilitzats pel TC per a declarar la inconstitucionalitat sobrevinguda i, per tant, la derogació de l'incís de l'art. 9.2 CCE [1974], per ser contrari a la CE, es projecten, tal com destaca el TS, a l'adquisició del veïnatge civil per part de la dona casada; “La imposibilidad de que ésta adquiriera una vecindad distinta de la del marido o mantuviera la suya de origen a pesar del matrimonio constituía una discriminación por razón de sexo que hacía ilusoria, al menos en este punto, la norma del Art. 32.1 Ce, que establece la igualdad jurídica en el matrimonio... No cabe duda, pues, de la inconstitucionalidad sobrevenida de la norma contenida en el Art. 14.4 CC [CCE, 1974], por ser contraria al principio de igualdad entre los cónyuges consagrado en los Arts. 14 y 32.1 CE, puesto que impedía a la mujer la autonomía en la adquisición de una vecindad civil independiente de la de su marido” (FD 5.º, A). Per tant, segons el TS, la regla continguda a l'art. 14.4 CCE 1974, segons la qual la dona casada seguia la condició del marit, quedà derogada per inconstitucionalitat sobrevinguda (apartat 3 de la DD de la CE) en el moment de l'entrada en vigor de la CE (FD 5.º, B).

²⁹ Vegeu també, per exemple, STS, 1ª, 6.10.1986 (RJ 5327; MP: Cecilio Serena Velloso); STS, 1ª, 11.2.2005 (RJ 1407; MP: Antonio Romero Lorenzo); SAP Barcelona, Sec. 12ª, 24.3.2009, FD 2n, 3r i 4t (AC 1383; MP: Agustín Vigo

3. Voluntat i canvi de veïnatge civil “per residència”

3.1. El canvi de veïnatge civil “per residència”: canvi per declaració de voluntat, una vegada transcorreguts dos anys de residència, i canvi automàtic per deu anys de residència. El cas resolt per la STS 14.9.2009: un cas de canvi automàtic

a) El canvi automàtic per deu anys de residència. La possibilitat de conservar el veïnatge civil com a exercici d'un dret de formació caducable

El canvi de veïnatge civil per deu anys de residència (art. 14.3.2n CCe [redacció de 1974] i 14.5.2n CCe [versió de 1990], vigent³⁰) opera automàticament —“*ipso iure*” (art. 225.I Reglament del Registre Civil [en endavant, RRC])^{31–32}; això mateix podia predicar-se, durant la vigència de la segona redacció de l'art. 15 CCe [1889], del canvi de subjecció que provocava el fet de “guanyar veïnatge” en un territori de diferent legislació civil per deu anys de residència³³. El fet de residir de manera continuada durant deu anys en un territori de diferent legislació civil, sense declaració en contra (o a favor de la conservació del veïnatge civil que s'ostenta [art. 65.II i III LRC]) durant aquest termini, té com a efecte “*ex lege*” que la persona passi a estar subjecta al Dret del territori on resideix.

Morancho); SAP Barcelona, Sec. 12ª, 20.5.2009, FD 1r, 2n i 4t (JUR 409528; MP: Agustín Vigo Morancho); i SAP Barcelona, Sec. 12ª, 21.12.2009, FD 4t (JUR 2010\84277; MP: Pascual Martín Villa).

³⁰ Art. 14.5 CCe [1990]: “*La vecindad civil se adquiere:... 2.º Por residencia continuada de diez años, sin declaración en contrario durante este plazo.- Ambas declaraciones se harán constar en el Registro Civil...*”.

³¹ Segons l'art. 225.I RRC –paràgraf que, des de la versió originària, de 14.11.1958, pràcticament no ha estat modificat, tret d'alguns signes de puntuació, ni pel RD 3455/1977, d'1 de desembre, ni pel RD 1917/1986, de 29 d'agost, ni pel RD 628/1987, de 8 de maig–: “*El cambio de vecindad civil se produce ipso iure por la residencia habitual durante diez años seguidos..., a no ser que antes de terminar este plazo el interesado formule la declaración en contrario*”.

³² Vegeu GINEBRA MOLINS (2000, pp. 438-446, i 2002, pp. 538-547).

³³ Art. 15.I.3r i II CCe [redacció de 1889]: “*son aplicables... 3.º A los que... hubieran ganado vecindad...- Para los efectos de este artículo se ganará vecindad: Por la residencia de diez años... a no ser que, antes de terminar este plazo, e interesado manifieste su voluntad en contrario... Una y otra manifestación deberán hacerse ante el Juez municipal, para la correspondiente inscripción en el Registro Civil*”. Vegeu PERÉ RALUY (1963, pp. 639-640).

Aquest canvi —que queda al marge del Registre Civil³⁴— només es pot evitar a través d'una declaració dirigida directament i expressa a manifestar la voluntat de “no voler adquirir” (art. 14.3 CCe 1974 i 14.5 CCe 1990) el veïnatge civil del territori on es resideix (“no voler guanyar veïnatge” *ex art.* 15.I.3r CCe 1889), o “no voler canviar” de veïnatge civil (art. 225.I RRC) —per tant, dirigida a “conservar” (art. 65.II i III LRC) el veïnatge civil que es té—, realitzada abans que s'exhaureixi el termini de deu anys, la qual haurà d'inscriure's al Registre Civil. Aquesta voluntat contrària al canvi (favorable a la “conservació”) no es pot deduir d'altres circumstàncies o fets. Per tant, tret que es realitzi la declaració contrària al canvi [art. 225.I RRC] (o a la “adquisició” [art. 14.5.2n CCe vigent, o 14.3.2n CCe en la seva redacció de 1974³⁵]) —o a favor de la “conservació” (art. 65.II i III LRC)—, aquest operarà, encara que es pugui demostrar una voluntat contrària³⁶. L'automatisme —el “*ipso iure*” de l'art. 225.I RRC— (l'adquisició “*Por residencia continuada de diez años*” —art. 14.5.2n CCe vigent, o 14.3.2n CCe de 1974—) queda exclòs únicament per la declaració en contra —el “*a no ser...*” de l'art. 225.I RRC (i art. 15 CCe 1889), o el “*sin declaración en contrario...*” de l'art. 14.5.2n CCe 1990 (i art. 14.3.2n CCe 1974)—.

La declaració que evita el “canvi” automàtic de veïnatge constitueix l'exercici d'un dret de formació³⁷ que està subjecte a un termini de caducitat³⁸; s'ha d'exercir abans que transcorrin deu anys de residència continuada en un territori de diferent legislació civil³⁹. Ha de fer-se, a més a més, en els termes previstos en l'art. 14.5.2n CCe (art. 14.3.2n CCe de 1974).

³⁴ Vegeu GINEBRA MOLINS (2000, p. 445, i 2002, p. 547).

³⁵ Vegeu també, anteriorment, l'art. 15.I.3r CCe de 1889.

³⁶ Vegeu GINEBRA MOLINS (2002, pp. 538-552 i 737-738). Com indica BERCOVITZ RODRÍGUEZ-CANO, no n'hi ha prou amb una declaració sobre temes relacionats amb el veïnatge (“estatut personal”) que no impliqui necessàriament la voluntat de no canviar el veïnatge civil. Aquest autor considera criticable la STS de 14.12.1967, que considerà suficient per a “conservar” el “veïnatge civil comú” la declaració reiterada d'un matrimoni, que vivia des de feia temps a Barcelona, de submissió al règim econòmic de “*sociedad de gananciales*”. Vegeu BERCOVITZ RODRÍGUEZ-CANO i PÉREZ DE CASTRO (1996, p. 44); BERCOVITZ RODRÍGUEZ-CANO (1995, pp. 1242-1243; 1993, p. 159; 1991, p. 184; 1978, pp. 489-490). Vegeu també NAVARRO ESTEBAN (1968, pp. 209-211); PECOURT (1968, pp. 806-815).

³⁷ Actualment l'art. 122-1 CCCat predica la caducitat de “*Las acciones i els poders de configuració jurídica*”.

³⁸ Vegeu, per exemple, la RDGRN 5.1.1999, FD 3r (RJ 10168); i, recentment, RDGRN 22.1.2009, FD 2n i 3r (JUR 2010\99171), i RDGRN 26.1.2009, FD 1r i 2n (JUR 2010\99178).

³⁹ Vegeu, per exemple, RDGRN 5.3.2001, FD 4t (RJ 3882), RDGRN 21.11.2005, FD 2n, 3r i 4t (RJ 2006\223); RDGRN 22.1.2009 (JUR 2010\99171); RDGRN 26.1.2009 (JUR 2010\99178); SAP Lugo, Sec. 1^a, 12.11.2009, FD 1r, 2n i 3r (AC 2010\48; MP: María Josefa Ruiz Tovar). Vegeu també la STSJ Catalunya, Sala de lo Civil i Penal, Sec. 1^a, 12.1.2009 (RJ 1458; MP: Enric Anglada Fors), i el comentari a aquesta sentència: GINEBRA MOLINS (2010 [en premsa]).

Si es deixa transcórrer el termini de deu anys sense emetre la declaració de “conservació” (o de “no adquisició”), el canvi de veïnatge opera de manera automàtica, i sense que consti al Registre civil⁴⁰. Així doncs, transcorreguts deu anys de residència, la declaració de “conservació” o de “no adquisició” ja no produirà l’“efecte conservatiu” del veïnatge civil anterior —que ja s’haurà perdut de manera automàtica— o, en altres paraules, ja no tindrà l’efecte de “no adquisició” del veïnatge civil que ja s’ha adquirit automàticament (vegeu, per exemple, STSJ Catalunya, Sala Civil i Penal, 23.9.1999 [FD 5è, RJ 8037; MP: Lluís Puig i Ferriol] i la pròpia STS 14.9.2009 —FD 5è, lletra D—); la voluntat en contra s’ha de manifestar abans que transcorri el termini de deu anys; si es manifesta després ja serà massa tard, atès que ja s’haurà adquirit el veïnatge civil del territori on es resideix⁴¹.

b) Canvi per declaració de voluntat una vegada hagin transcorregut dos anys de residència

Al marge dels casos de canvi automàtic, segons l’art. 14.5.1r CCe vigent (art. 14.3.1r CCe de 1974), també s’adquireix el veïnatge civil del territori on es resideix de manera continuada durant dos anys, sempre que l’interessat manifesti que aquesta és la seva voluntat en els termes previst en aquest precepte —regla que enllaça amb un dels modes de “guanyar veïnatge” previstos en la segona redacció de l’art. 15 CCe, de 1889—. Es regula així una altra declaració que constitueix l’exercici d’un dret de formació referit al veïnatge civil, i que també està subjecta a un termini de caducitat: un cop hagin transcorregut dos anys de residència continuada en un territori de diferent legislació civil, i abans que hagi operat el canvi automàtic (en principi, per tant, abans que hagin transcorregut deu —és a dir, durant vuit anys—)⁴², el subjecte pot manifestar la seva voluntat d’“adquirir” (art. 14.5.1r CCe vigent [14.3.1r CCe de 1974] i 65.III LRC) el veïnatge civil d’aquell territori (i, per tant, a favor de “canviar” de veïnatge [art. 225.I RRC])⁴³.

La declaració d’adquisició cal fer-la, per tant, en principi —a reserva del que s’indicarà en l’epígraf següent (c)—, entre els dos i els deu anys de residència en un territori de diferent legislació civil. Una vegada hagin transcorregut deu anys o més, ja no té sentit manifestar que es vol “adquirir” el veïnatge civil d’aquell territori, que ja s’haurà adquirit automàticament; la possibilitat d’exercir el dret de formació (tant per a “adquirir” com per a “no adquirir” o

⁴⁰ Vegeu GINEBRA MOLINS (2002, pp. 550-551). Vegeu, per exemple, recentment, RDGRN 26.1.2009, FD 1r i 2n (JUR 2010\99178).

⁴¹ Ja ho posava de manifest DE CASTRO Y BRAVO (1984, pp. 476-477).

⁴² Vegeu, per exemple, RDGRN 19.2.2007 (JUR 2008\134043) i RDGRN 20.2.2007 (JUR 2008\134037).

⁴³ Vegeu GINEBRA MOLINS (2002, pp. 550-551).

“conservar”) haurà caducat, i haurà operat el canvi automàtic de veïnatge civil per deu anys de residència⁴⁴.

Precisament, d'acord amb el que establia el llavors vigent art. 15.I.3r i II CCe (redacció de 1889), B va manifestar la seva voluntat de “guanyar” el veïnatge civil navarrès quan portava més de dos anys residint en aquell territori⁴⁵; això va comportar que B passés a estar subjecte al Dret navarrès i que, a més a més, aquest canvi es propagués automàticament a la seva esposa, d'acord amb el que disposava l'art. 15.III CCe (redacció de 1889) —“*En todo caso la mujer seguirá la condición del marido...*”—.

c) La no necessitat “reiterar” les declaracions de voluntat referents al canvi de veïnatge civil per residència

Una vegada s'ha declarat “voler conservar” el veïnatge civil, no cal reiterar aquesta declaració “*cualesquiera que sean el tiempo transcurrido o los cambios de residencia*” (art. 65.II LRC); i qui ha manifestat voler “adquirir” un determinat veïnatge no necessita prestar la declaració de “conservació” (art. 65.III LRC) encara que passi a residir a un territori diferent i hi romanguí durant més de deu anys⁴⁶.

Això últim va resultar decisiu per a determinar la llei aplicable a la successió de B, que havia adquirit el veïnatge civil navarrès en virtut de la declaració expressa que va efectuar davant l'Encarregat del Registre civil de Pamplona el 21 de novembre de 1968, d'acord amb el que preveia el llavors vigent art. 15.I.3r i II CCe (redacció de 1889). Havent manifestat voler adquirir el veïnatge civil navarrès, no necessitava declarar que el volia conservar (art. 65.III LRC), encara que posteriorment residís més de deu anys a Catalunya. Existint una manifestació expressa, el fet d'haver residit durant més de deu anys en un altre territori deixa de ser supòsit de fet per al canvi de veïnatge civil; la declaració expressa adquireix valor definitiu, mentre no sigui desvirtuada per una altra declaració expressa, i encara que variïn les circumstàncies i es passi a residir a un altre territori (qüestió que pressuposa, precisament, l'art. 65.III LRC). D'aquesta manera es garanteix la prevalença de la voluntat per sobre del canvi

⁴⁴ Vegeu GINEBRA MOLINS (2002, pp. 550-552).

⁴⁵ Fets que la STSJ Navarra, Sala de lo Civil i Penal, 3.3.1994 (RJ 2115; MP: José María Rodríguez Ferrero) considera provats.

⁴⁶ Sobre això, vegeu GINEBRA MOLINS (2000, pp. 433-453 –especialment pp. 446-453–) i la jurisprudència allí citada, així com GINEBRA MOLINS (2002, pp. 563-572 –en especial pp. 568-571–). Vegeu també RDGRN 2.9.2004 (RJ 6612), RDGRN 24.1.2005, FD 3r i 4t (RJ 1955), SAP Lugo, Sec. 1ª, 12.11.2009, FD 1r (AC 2010\48; MP: María Josefa Ruiz Tovar) i la pròpia STS, 1ª, 14.9.2009, FD 1r (RJ 4445; MP: Encarna Roca Trías).

automàtic de veïnatge civil; es protegeix així el veïnatge adquirit per declaració de voluntat i que consta al Registre civil⁴⁷.

A, en canvi, va adquirir, l'any 1968, el veïnatge civil navarrès de manera automàtica, per propagació legal del veïnatge civil del seu espòs (art. 15.III CCe, redacció de 1889) i al marge de quina fos la seva voluntat; es va tractar d'una adquisició "*ex lege*", d'acord amb el llavors vigent art. 15.III CCe (redacció de 1889), i no d'una adquisició voluntària. De la mateixa manera, segons la reforma del Títol Preliminar del CCe de 1974, la dona casada seguia automàticament la condició del marit (art. 14.4 CCe, redacció de 1974); si el marit canviava de veïnatge (ja fos d'acord amb l'art. 14.3.1r CCe [redacció de 1974] o per qualsevol altre criteri), aquest canvi es propagava automàticament a l'esposa conforme a l'art. 14.4 CCe (redacció de 1974). Així, encara que B hagués canviat voluntàriament de veïnatge, per declaració expressa en aquest sentit (art. 15.I.3 i II CCe, redacció de 1889), el canvi de veïnatge de la seva esposa fou automàtic; de fet, encara que A no hagués volgut, hauria adquirit el veïnatge civil navarrès *ex art. 15.III* (redacció de 1889) —tal com resultava també mentre va regir la regla de comunicació a l'esposa del veïnatge civil del marit de l'art. 14.4 CCe de 1974—. Essent així, no es pot entendre aplicable respecte d'A el que preveu l'art. 65.III LRC, segons el qual no cal declarar que es vol conservar el veïnatge adquirit per declaració de voluntat. A no va adquirir el veïnatge civil navarrès per haver declarat la seva voluntat en aquest sentit (declaració de l'esposa que, al marge que no va existir, en aquell moment hagués resultat irrellevant)⁴⁸, sinó

⁴⁷ GINEBRA MOLINS (2000, pp. 449-451); GINEBRA MOLINS (2002, pp. 569-570). Quant a B, la STSJ de Navarra, Sala de lo Civil i Penal, 3.3.1994 (RJ 2115; MP: José María Rodríguez Ferrero), al FD 3r (§ 9), indicava: "*...lo que no es posible aceptar es la tesis que indica la sentencia impugnada de que la vecindad ganada en virtud de declaración expresa, con residencia de dos años, ley 11 del Fuero Nuevo de Navarra, en relación con el art. 14.5.1.º del Código Civil, se pierda por residencia continuada en otro territorio durante diez años sin declaración en contrario, porque aquella declaración, con constancia en el Registro, no necesita ser reiterada para conservar la vecindad de dicha forma adquirida, como previenen el mismo precepto y, con expresión aún más clara, el párrafo tercero del art. 65 de la Ley del Registro Civil, de forma que puede concluirse que si el señor C. P. ganó, por residencia unida a su expresa declaración de voluntad, la vecindad navarra, no la perdió, pues no manifestó su voluntad de ganar otra, por haber residido durante diez años en otro territorio (...)*".

⁴⁸ Certament, a l'any 1968 resultava irrellevant que A comparegués amb el seu marit davant de l'Encarregat del Registre civil de Pamplona (de fet, no ho va fer, a diferència del que sembla deduir-se en relació a la declaració feta l'any 1965 davant del Jutjat de Pau de C. i que resultà ineficaç [vegeu SAP Barcelona, Sec 4.ª, 4.11.2003, FD 2n, i STS, 1ª, 14.9.2009, FD 1r]), i això encara que volgués efectivament canviar de veïnatge. Precisament, el principi d'unitat familiar que regia aleshores privava de rellevància a la seva voluntat. Això no permet deduir que, d'haver estat necessària la seva declaració, l'hagués feta, ni tampoc ens pot dur a considerar que era "com si" la declaració feta per l'espòs l'hagués feta ella. L'única cosa certa i segura és que A adquirí el veïnatge civil navarrès per comunicació automàtica del canvi de veïnatge civil del seu marit, i això al marge de quina fos la seva voluntat al respecte —fins i tot encara que no volgués—. Així, encara que a l'any 1968 A hagués declarat que volia adquirir el veïnatge civil navarrès —cosa que no va fer—, aquesta declaració hagués resultat irrellevant i no hauria produït cap efecte; el canvi respecte d'A s'hagués produït igualment *ex art. 15.III CCe* (redacció de 1889) —"*En todo caso...*"—, i no en virtut de la seva declaració. En aquest sentit, cal entendre que l'art. 65.III LRC

per propagació automàtica del veïnatge civil del marit (“per matrimoni”) —regla que regia “*En todo caso*” (art. 15.III CCe, redacció de 1889), sense tenir en compte la seva voluntat i independentment de com hagués adquirit el marit el seu veïnatge civil, i que impedia precisament que la dona casada pogués canviar autònomament de veïnatge—.

Així, tal com reconeix l'Audiència (FD 2n)⁴⁹ i reproduïx el TS (FD 1r i 5è, C)⁵⁰, havent passat a estar subjecta A al Dret navarrès per comunicació automàtica del canvi de subjecció del seu espòs, sense que hi hagués hagut cap declaració per part d'A, un cop eliminat el principi d'unitat familiar —passant a determinar-se, per tant, autònomament el seu veïnatge civil— no resultava aplicable respecte d'ella allò que preveu l'art. 65.III LRC —com, en canvi, si que ho fou respecte del seu espòs—.

D'acord amb això, podent la dona casada, un cop eliminat el principi d'unitat familiar, canviar autònomament de veïnatge civil, el 29 de desembre de 1988 A va adquirir el veïnatge civil català per deu anys de residència continuada en aquest territori sense declaració en contra durant aquest termini (art. 14.3.2n CCe [1974]) —FD 5è, C—. La qüestió és si mantenia aquest

s'està referint a declaracions dirigides a adquirir un veïnatge civil i que hagin resultat eficaces; és en aquest cas que no és necessari “prestar declaració de conservar” el veïnatge així adquirit.

⁴⁹ Segons la SAP Barcelona 4.11.2003 (FD 2.º): “...como acertadamente señala el Magistrado Juez a quo, no consta en las actuaciones que doña... [A] emitiera declaración expresa ante el Juez Encargado del Registro Civil de Pamplona en 1968, tras los dos supuestos años de residencia en Navarra, sino que fue su esposo don... [B], mediante mandatario con poder especial quien efectuó tal declaración.- Y, consecuentemente, doña... [A] no adquirió la vecindad foral navarra por manifestación expresa y residencia continuada de dos años sino de conformidad con el derogado artículo 14.4 del Código civil que imponía a la mujer casada la vecindad del marido, y dicha declaración fue suficiente para causar nota marginal en la inscripción de nacimiento de la causante.- Por tanto, si bien las sentencias del TSJ de Navarra de 3 de marzo de 1994, y la sentencia del TSJ de Cataluña de 13 de mayo de 1999, siguiendo a la anterior, han señalado que la nueva vecindad adquirida por declaración expresa ante el Registro Civil, no se pierde por residencia continuada en otro territorio, sin declaración en contrario, ello debe entenderse en el supuesto de declaración expresa, lo que, como hemos dicho, no ocurre en el presente caso, en el que doña... [A] no adquirió la vecindad civil navarra por declaración expresa ante el Encargado del Registro Civil sino por seguir la vecindad adquirida por su esposo”.

⁵⁰ En el FD 1r el TS es limita a reproduir l'argumentació de l'Audiència, i en el FD 5è insisteix: “debe recordarse aquí que: a) Dª... [A] había adquirido la vecindad civil navarra como consecuencia de haberla adquirido su marido y, por tanto, en aplicación de lo dispuesto en el Art. 15.5 CC [15.III CCe, redacción de 1889], sustituido en la reforma de 1974, por el Art. 14.4 CC; b) Dª... [A], aunque es redundante con lo anterior, no había efectuado ninguna declaración de voluntad favorable a querer adquirir la vecindad; c) Está probado que la causante, cuya vecindad civil se discute, había residido siempre en Barcelona, salvo cortos periodos de tiempo.- La constatación de que el Art. 14.4 CC había quedado derogado en virtud del párrafo 3 de la disposición derogatoria de la Constitución implica que dicha norma había dejado de aplicarse y que a partir de la entrada en vigor de la Constitución, nada impedía a Dª... [A] adquirir por sí misma la vecindad civil del lugar de su efectiva residencia, que como consta probado, fue siempre Cataluña. Dª... [A] mantuvo la residencia en Cataluña durante un periodo de diez años después de la entrada en vigor de la Constitución por lo que adquirió por sí misma la vecindad civil del lugar de su residencia, que según las pruebas aportadas fue Cataluña y en consecuencia, desde diciembre de 1988 ostentó la vecindad civil catalana, en virtud de lo dispuesto en el Art. 14, 3, 1º CC, entonces vigente”.

mateix veïnatge en el moment de la seva defunció, la qual cosa comporta analitzar si s'ha de reconèixer alguna eficàcia a les diferents manifestacions fetes per A en les dècades dels vuitanta i dels noranta.

3.2. Declaracions de voluntat i canvi de veïnatge civil per residència en el cas resolt per la STS 14.9.2009

El 20 de febrer de 1996, A va declarar, davant de l'Encarregat del Registre Civil, la seva voluntat de conservar el veïnatge civil navarrès. D'altra banda, en els testaments que va atorgar el 1986 i el 1987 havia manifestat tenir aquest mateix veïnatge. No obstant això, tant aquella declaració com aquestes manifestacions no van tenir eficàcia de cara a "conservar" o "adquirir" el veïnatge civil navarrès, per diferents motius.

D'una banda, les manifestacions fetes en els testaments de 1986 i 1987 suposaven simplement constatar una realitat i, al marge d'això, no tenien transcendència als efectes de determinar el veïnatge civil d'A. En aquell moment A tenia efectivament el veïnatge civil navarrès; en aquest sentit, no sembla que pugui ser tingut en compte per al canvi automàtic de veïnatge civil per deu anys de residència el període de residència anterior a desembre de 1978 (ja que fins llavors és clar que va regir el principi d'unitat familiar). Partint d'això, no pot donar-se a aquestes manifestacions el valor de declaració en contra d'adquirir el veïnatge civil català, corresponent al territori on residia; en aquest sentit, malgrat haver fet aquestes manifestacions dins de termini (abans que haguessin transcorregut deu anys de residència a Catalunya, comptats des que A va poder canviar autònomament de veïnatge civil), no s'ajustaven, ni formalment ni quant al contingut, a com ha de fer-se la declaració de "no adquisició" del veïnatge civil del territori on es resideix (art. 14.3.2n [1974] 14.5.2n [1990] CCe) —o de "conservació" del veïnatge civil que es té (art. 65.II i III LRC)—; no es tractava de declaracions dirigides directament a manifestar la voluntat de no adquirir el veïnatge civil català (o a conservar el veïnatge civil navarrès)⁵¹. De fet, ni que haguessin estat declaracions de voluntat específiques i expressament dirigides a conservar el veïnatge civil (o a no adquirir la del territori de residència), sol descartar-se que la declaració de "no adquisició" (o de "conservació") pugui fer-se davant de Notari, i això malgrat que tant l'art. 14.3 CCe en la seva redacció de 1974, com l'art. 14.5 CCe vigent (1990) —a diferència de l'art. 15 CCe en la seva redacció de 1889⁵²— es limitin a exigir

⁵¹ Vegeu GINEBRA MOLINS (2002, p. 552 i nota 1521). Vegeu també BERCOVITZ RODRÍGUEZ-CANO i PÉREZ DE CASTRO (1996, pp. 44-45).

⁵² L'art. 15 CCe, en la seva redacció de 1889 precisava que "*Una y otra manifestaciones deberán hacerse ante el Juez Municipal, para la correspondiente inscripción en el Registro Civil*".

que es facin constar al Registre Civil⁵³; aquesta és la idea que sembla deduir-se també de l'art. 64 LRC.

D'altra banda, si s'entén que a partir de l'entrada en vigor de la CE la dona va deixar de seguir la condició del marit, tampoc es poden reconèixer efectes conservatius del veïnatge civil navarrès a la declaració feta per A, davant de l'Encarregat del Registre Civil, el 20 de febrer de 1996, atès que la declaració de conservació s'ha de fer "durant" el termini de deu anys de residència (art. 14.5.2n CCe vigent [art. 14.3.2n CCe 1974]), transcorregut el qual ja s'ha canviat de veïnatge civil i, per tant, no es pot pretendre conservar un veïnatge civil que ja no es té. En aquest sentit, doncs, i pressuposant que —tal com ha quedat ja apuntat— no resulta aplicable respecte d'A allò que preveu l'art. 65.III LRC, si es parteix de la derogació per la CE de la comunicació del veïnatge civil del marit a l'esposa, resulta irrellevant la declaració de conservació del veïnatge civil navarrès feta per A el 20 de febrer de 1996 davant de l'Encarregat del Registre civil; en la mesura que A hauria adquirit el veïnatge civil català l'any 1988, no tindria eficàcia la declaració de "conservació" feta l'any 1996; no es pot pretendre "conservar" un veïnatge que ja s'ha perdut; en paraules del TS (FD 7è), "*esta fue una declaración carente de utilidad al ostentar D.^a... [A] la vecindad civil catalana cuando la efectuó y resultar extemporánea*". I, tal com reconeix el TS (FD 5è), tampoc pot donar-se a aquesta declaració el valor de declaració d'adquisició (de "recuperació") del veïnatge civil navarrès, ja que en tot moment A va residir a Barcelona.

Certament, la solució seria substancialment diferent, en canvi, si es considerés que la vinculació del veïnatge civil de l'esposa a la del marit va perdurar després de l'entrada en vigor de la CE, i això malgrat que en el cas judicat resulta evident que, encara que es partís d'aquesta interpretació, l'esmentada vinculació hauria finalitzat amb la defunció de l'espòs, el 20 d'abril de 1986 —hipòtesi aquesta que també apunta l'Audiència—. En aquest sentit, si s'entengués que el veïnatge civil d'A va continuar lligat al del seu marit fins a la defunció d'aquest, i partint igualment de la no aplicació a A d'allò que preveu l'art. 65.III LRC, llavors procediria analitzar la transcendència que es dóna a la declaració de conservació feta el 20 de febrer de 1996, dos mesos abans que transcorreguessin els deu anys que haurien de comportar, segons aquesta hipòtesi, l'adquisició del veïnatge civil català per part d'A. Des d'aquesta perspectiva, la declaració de conservació del veïnatge civil navarrès —davant de l'Encarregat del Registre Civil i, per tant, formalment correcta— l'hauria fet A abans que transcorregués el termini de deu anys ("*durante este plazo*" —art. 14.5.2n CCe vigent [14.3.2n CCe de 1974]—) i, per tant, hagués pogut tenir eficàcia conservativa d'aquest veïnatge. Malgrat apuntar aquesta hipòtesi, l'AP de

⁵³ Les Resolucions de la DGRN de 21.11.1992 (RJ 10591) i 13.5.1996 (RJ 5055) han descartat que aquestes declaracions puguin fer-se davant de Notari. Vegeu també, per exemple, SAP Barcelona, Sec. 11^a, 19.11.1999 (*Actualidad Civil*, 2000-3, núm. 28, @ 609; MP: Antonio De Oro-Pulido López) i SAP Barcelona, Sec. 11^a, 1.6.2000 (RJC 2000, p. 1003; MP: José Antonio Ballester). No es tracta, però, d'una qüestió pacífica; vegeu les diferents opinions reflectides a GINEBRA MOLINS (2002, pp. 558-560 i notes 1544, 1545 i 1547).

Barcelona tampoc reconeix cap efecte a l'esmentada declaració *“por su evidente carácter fraudulento”* —frau de llei que, en canvi, el TS no considera que pugui apreciar-se que existeixi—.

Segons l'AP de Barcelona, la declaració feta per A el 20 de febrer de 1996 tenia *“evidente carácter fraudulento”* (FD 2n). En aquest sentit, considera acreditat que A tenia la seva residència habitual i permanent a Barcelona, excepte tres mesos a l'any, que residia a Sitges, per la qual cosa, segons l'Audiència *“la declaración prestada en fecha 20 de Febrero de 1996, cuando faltaban dos meses para que se cumplieran los diez años del fallecimiento de su esposo don... [B], ha de concluirse, sin género de dudas, que la misma no tuvo otra finalidad que la de acogerse a una aparente vecindad foral navarra (ley de cobertura) para eludir la aplicación de la ley sucesoria del Derecho Civil Catalán (Codi de Successions) y, de esta forma, privar al hijo y demandante don... [D], de su derecho a percibir el importe de la legítima que le corresponde por aplicación del artículo 355 del Codi de Successions, lo que evidentemente integra un claro supuesto de fraude de ley.”*⁵⁴

No obstant això, tal com assenyala el TS (FD 7è), *“no debe admitirse que la declaración de... [A] fuese realizada en fraude de ley”*⁵⁵. Si es complissin els requisits que permeten evitar el canvi

⁵⁴ SAP Barcelona, Sec. 4ª, 4.11.2003, FD 2n (AC 1818; MP: Mireia Ríos Enrich).

⁵⁵ Segons el TS (FD 7è): *“El Art. 16, 1, 2ª CC [CCe], al establecer las normas sobre conflictos de leyes, se remite a lo dispuesto en el capítulo IV del Título preliminar, con la excepción de la aplicación de lo dispuesto en los apartados 1, 2 y 3 del Art. 12 «sobre calificación, remisión y orden público». La consecuencia es clara: se aplica el Art. 12.4 CC [CCe] en el derecho interregional, que establece que «se considerará como fraude de ley la utilización de una norma de conflicto con el fin de eludir una ley imperativa española»... Puede ocurrir que el cambio de vecindad obedezca a la realización de un fraude pero siempre debe probarse y no puede deducirse del simple hecho de la adquisición de una vecindad civil distinta de la que se ostenta. Y ello porque: 1.º El cambio de la vecindad civil debe realizarse siempre por alguno de los medios previstos legalmente en el Art. 14 CC [CCe]; se trata de normas que, como ya se ha dicho, exigen unos requisitos que deben cumplirse de forma imperativa.- 2.º Es evidente que el cambio de vecindad civil comportará el cambio del régimen jurídico aplicable a las relaciones de quien efectúa la declaración o bien deja transcurrir el plazo de 10 años sin efectuar ninguna declaración en contrario. Pero esto no admite que todo cambio deba ser considerado fraudulento, sino solo aquel que persigue una probada finalidad de defraudar la norma aplicable.- 3.º La igualdad entre los ordenamientos jurídicos españoles implica que la ley de cobertura sea igual a la ley inicialmente aplicable; por tanto, no puede utilizarse un argumento relacionado con la problemática de la mayor o menor legitimidad de los derechos autonómicos para considerar que existe fraude cuando se utiliza una ley que permite los cambios de vecindad civil para alterar el punto de conexión y así permitir la aplicación de otra ley más favorable a los intereses del declarante.”*

Quant a la successió de B es plantejà també la qüestió del frau de llei, en aquell cas en relació a l'adquisició per part d'ell del veïnatge civil navarrès l'any 1968, i el TSJ de Navarra va concloure: *“no puede aceptarse que la adquisición de la vecindad navarra se hiciera en fraude de ley, ningún dato hay en el litigio que así lo indique, ni... puede discutirse la realidad de tal adquisición, a los efectos de este recurso, por lo que ha de aceptarse, con carácter general y sin perjuicio de lo que resulte de la interpretación de la voluntad del testador, la aplicabilidad del Derecho navarro a la regulación de la sucesión del señor... [B]”* (FD 3r, al final, STSJ Navarra, Sala de lo Civil i Penal, 3.3.1994 [R] 2115; MP: José María Rodríguez Ferrero).

automàtic, la declaració en aquest sentit no hauria de considerar-se fraudulenta; de la mateixa manera que, si es compleixen els requisits exigits per al canvi de veïnatge, aquest tampoc pot considerar-se fraudulent. La pròpia llei permet i regula els canvis de veïnatge civil i el mode d'evitar-los, i fixa els límits i els requisits. La declaració a favor del canvi o de la conservació feta d'acord amb el que preveu el CCE determinarà el Dret al qual la persona està subjecta d'entre els diferents Drets civils que coexisteixen a Espanya, els quals, des d'aquesta perspectiva, es troben en situació de paritat i gaudeixen de la mateixa legitimitat⁵⁶.

En qualsevol cas, la qüestió és que, si la dona va deixar de seguir la condició del marit a partir de l'entrada en vigor de la CE, la declaració de conservació d'A, malgrat no haver estat efectuada en frau de llei, no va tenir eficàcia, per extemporània. En el moment de la seva defunció A tenia ja veïnatge civil català.

4. Sentències i resolucions citades

Sentències del Tribunal Constitucional

<i>Sala i Data</i>	<i>Ref.</i>	<i>Magistrat Ponent</i>
Ple, 14.2.2002	RTC 39	Guillermo Jiménez Sánchez

⁵⁶ Vegeu ÁLVAREZ GONZÁLEZ (2001, pp. 63-68); FONT SEGURA (2007, pp. 143-151 i 2009 [en premsa]). Vegeu també SAP Lugo, Sec. 1ª, 12.11.2009, FD 4t (AC 2010\48; MP: María Josefa Ruiz Tovar).

En canvi, davant d'uns fets concrets, el TS (STS, 1ª, 5.4.1994 [RJ 2933; MP: Francisco Morales Morales]) aprecia l'existència de frau de llei en el cas d'uns esposos d'edat avançada que declararen voler adquirir el veïnatge foral de Biscaia malgrat no tenir patrimoni rústic. Al FD 9è d'aquesta sentència, el TS afirmava: "...teniendo en cuenta los hechos probados..., entre los que destacan que los esposos don S... y doña E..., que habían nacido en P... (Logroño), en donde también habían contraído matrimonio y que durante su prolongada vida activa poseyeron la vecindad del Derecho Civil común, por su larga residencia en Bilbao-Erandio (artículo 2 de la citada Compilación), en donde el esposo ejerció su profesión de comerciante, que el patrimonio de ambos (de naturaleza ganancial) era exclusivamente urbano y ubicado en Bilbao-Erandio (salvo el chalet de Sopelana), ha de concluirse, sin género alguno de duda, que la vecindad foral vizcaína que, en la insólita forma ya dicha, dijeron adquirir a la avanzada edad de 76 y 75 años de edad, respectivamente, careciendo de patrimonio rústico alguno (casero y sus pertenecidos) que desearan concentrar en uno sólo de sus herederos, no tuvo otra finalidad que la de, acogiendo a dicho aparente vecindad foral vizcaína (ley de cobertura), eludir la aplicación de la ley sucesoria del Derecho Civil Común (Código Civil) a la que siempre habían estado sometidos (recuérdense los tres testamentos que habían otorgado con anterioridad) y, de esa forma, desheredar prácticamente a sus dos hijos don... y don... sin causa alguna que justifique dicha desheredación, los que evidentemente integra un claro supuesto de fraude de ley, en los términos ya dichos que configuran el mismo, por lo que, con estimación del motivo segundo que hemos venido examinando, ha de declararse que carecen de valor y eficacia alguna los testamentos (poderes testatorios) que los referidos esposos, acogiendo a la vecindad foral vizcaína, otorgaron el día 4 de Febrero de 1976". En contra d'aquest pronunciament, vegeu FERNÁNDEZ DOMINGO (2003, pp. 293-325 [especialment pp. 295, 304-306 i 319-325]). Sobre la STS, 1ª, 5.4.1994 [RJ 2933; MP: Francisco Morales Morales], vegeu també DURÁN RIVACOBIA 1996, pp. 372-385.

Sentències del Tribunal Suprem

<i>Sala i Data</i>	<i>Ref.</i>	<i>Magistrat Ponent</i>
1ª, 11.10.1960	RJ 3083	Acacio Charrín y Martín-Veña
1ª, 6.10.1986	RJ 5327	Cecilio Serena Velloso
1ª, 5.4.1994	RJ 2933	Francisco Morales Morales
1ª, 28.1.2000	RJ 245	José Ramón Vázquez Sandes
1ª, 11.2.2005	RJ 1407	Antonio Romero Lorenzo
1ª, 7.6.2007	RJ 3420	Xavier O'Callaghan Muñoz
1ª, 14.9.2009	RJ 4445	Encarna Roca Trías

Sentències de Tribunals Superiors de Justícia

<i>Resolució i Data</i>	<i>Ref.</i>	<i>Magistrat Ponent</i>
Navarra, Sala de lo Civil i Penal, 3.3.1994	RJ 2115	José María Rodríguez Ferrero
Catalunya, Sala de lo Civil i Penal, 23.9.1999	RJ 8037	Lluís Puig i Ferriol
Catalunya, Sala de lo Civil i Penal, Sec. 1.ª, 12.1.2009	RJ 1458	Enric Anglada Fors

Sentències d'Audiències Provincials

<i>Resolució i Data</i>	<i>Ref.</i>	<i>Magistrat Ponent</i>
SAP Barcelona, Civil, Sec. 13ª, 31.1.1991	RJC 1991, pp. 1215-1218	Isabel Carriedo Mompín
SAP Màlaga, Civil, 7.2.1994	REDI, Vol. XLVII, 1995-1, pp. 232-233	***
SAP Barcelona, Civil, Sec. 12ª, 21.10.1998	AC 8952	Marcial Subirás Roca
SAP Girona, Civil, Sec. 2ª, 4.11.1998	AC 2258	José Isidro Rey Huidobro
SAP Tarragona, Civil, Sec. 3ª, 20.4.1999	Actualidad Civil, 2000-1,	Javier Albar García

	núm. 13, p. 274	
SAP Barcelona, Civil, Sec. 11 ^a , 19.11.1999	Actualidad Civil, 2000-3, núm. 28, p. 609	Antonio De Oro-Pulido López
SAP Barcelona, Civil, Sec. 11 ^a , 1.6.2000	RJC 2000, pp. 1002-1003	José Antonio Ballester
SAP Castelló, Civil, Sec. 3 ^a , 6.10.2001	JUR 14619	María Ibáñez Solaz
SAP Barcelona, Civil, Sec. 16 ^a , 20.11.2001	JUR 2002\21531	José Luís Valdivieso Polaino
SAP Barcelona, Civil, Sec. 11 ^a , 25.10.2002	JUR 2003\105389	José Antonio Ballester Llopis
SAP Balears, Civil, Sec. 3 ^a , 5.6.2003	JUR 274786	Guillermo Roselló Llaneras
SAP Barcelona, Civil, Sec. 4 ^a , 4.11.2003	AC 1818	Míreia Ríos Enrich
SAP Barcelona, Civil, Sec. 12 ^a , 16.12.2003	JUR 2004\30138	José Luís Valdivieso Polaino
SAP Barcelona, Civil, Sec. 18 ^a , 20.4.2005	JUR 126797	Ana María García Esquius
SAP Barcelona, Civil, Sec. 1 ^a , 5.7.2005	AC 2006\1338	María Luisa Guzmán Oriol
SAP Barcelona, Civil, Sec. 18 ^a , 20.1.2009	JUR 142457	Ana María García Esquius
SAP Saragossa, Civil, Sec. 5. ^a , 9.3.2009	JUR 186838	Javier Seoane Prado
SAP Barcelona, Civil, Sec. 12. ^a , 24.3.2009	AC 1383	Agustín Vigo Morancho
SAP Barcelona, Civil, Sec. 12. ^a , 20.5.2009	JUR 409528	Agustín Vigo Morancho
SAP Lugo, Civil, Sec. 1. ^a , 12.11.2009	AC 2010\48	María Josefa Ruiz Tovar
SAP Barcelona, Civil, Sec. 12 ^a , 21.12.2009	JUR 2010\84277	Pascual Martín Villa

Resoluciones de la Dirección General dels Registres i del Notariat (DGRN)

<i>Fecha</i>	<i>Ref.</i>
5.10.1906	ADGRN 1906, pp. 421-425
17.12.1925	ADGRN 1925, pp. 179-193
12.11.1935	ADGRN 1935, pp. 571-572
27.10.1986	ADGRN 1986, pp. 899-903
21.11.1992	RJ 10591

13.5.1996	RJ 5055
5.1.1999	RJ 10168
7.10.1999	RJ 10142
5.3.2001	RJ 3882
2.9.2004	RJ 6612
24.1.2005	RJ 1955
21.11.2005	RJ 2006\223
19.2.2007	JUR 2008\134043
20.2.2007	JUR 2008\134037
22.1.2009	JUR 2010\99171
26.1.2009	JUR 2010\99178

5. Bibliografía

Manuel ALONSO MARTÍNEZ (1899), “Fundamento de la doctrina de algunos preceptos del Código civil español, *RTL*, Vol. XXXIII, pp. 457-461 [reprod. En Carlos ROGEL y Carlos VATTIER (1991) (coord.), *Manuel Alonso Martínez. Vida y obra*, Madrid: Editorial Tecnos y Caja de Ahorros Municipal de Burgos].

Santiago ÁLVAREZ GONZÁLEZ (2001), “Igualdad, competencia y deslealtad en el sistema español de Derecho interregional (y en el Derecho internacional privado)”, *REDI*, Vol. LIII, 1 y 2, pp. 49-74.

Miguel Ángel AMORES CONRADI (1993), “Comentario al art. 9.2 y 3 CCe”, *Comentario del Código civil*, Vol. I, 2ª ed., Madrid: Ministerio de Justicia, pp. 79-84.

Miguel Ángel AMORES CONRADI (1995), “Comentario al art. 9 CCe, apartados 2 y 3”, en Manuel ALBALADEJO y Silvia DÍAZ ALABART (Directores), *Comentarios al Código civil y Compilaciones Forales*, T. I, vol. 2, 2ª ed., Madrid: Editoriales de Derecho Reunidas, EDERSA, pp. 181-205.

María del Carmen BAYOD LÓPEZ (2005), “Modificación de capítulos matrimoniales”, *Cuadernos “Lacruz Berdejo”*, núm. 2, [texto disponible en: <http://derecho-aragones.net/cuadernos/document.php?id=239> (última fecha de la consulta: 16.7.2010)].

Rodrigo BERCOVITZ RODRÍGUEZ-CANO (1995), “Comentario a los arts. 14 y 15 CC”, en Manuel ALBALADEJO y Silvia DÍAZ ALABART (Directores), *Comentarios al Código civil y Compilaciones Forales*, T. I, vol. 2, 2ª ed., Madrid: Editoriales de Derecho Reunidas, EDERSA, pp. 1201-1259.

--- (1993), "Comentario de los arts. 13, 14 y 15 CC", *Comentario del Código civil*, Vol. I, 2a ed., Madrid: Ministerio de Justicia, pp. 150-166.

--- (1991), "La regulación de la vecindad civil derivada de la Ley 11/1990, de 15 de Octubre, sobre reforma del Código civil, en aplicación del principio de no discriminación por razón de sexo, y de la Ley 18/1990, de 17 de Diciembre, sobre reforma del Código civil en materia de nacionalidad", *Revista Jurídica de Castilla-La Mancha*, núms. 11 y 12, pp. 169-199.

--- (1978), "Comentario a los arts. 14, 15 y 16 CC" en Manuel ALBALADEJO (Director), *Comentarios al Código civil y Compilaciones Forales*, T. I, Jaén: Editoriales de Derecho Reunidas, EDERSA, pp. 478-534.

Rodrigo BERCOVITZ RODRÍGUEZ-CANO y Nazaret PÉREZ DE CASTRO (1996), *La vecindad civil*, Madrid: La Ley-Actualidad, S. A.

Alegría BORRÁS RODRÍGUEZ (1993), "Comentario a los arts. 9.2 y 9.3 CCe", en Rodrigo BERCOVITZ RODRÍGUEZ-CANO (Coordinador), *Comentarios a las Reformas del Código civil. Desde la Ley 21/1987, de 11 de noviembre, a la Ley 30/1991, de 20 de diciembre*, Madrid: Editorial Tecnos, S. A., pp. 447-456.

--- (1991), "No discriminación por razón de sexo: Derecho internacional privado español", *ADC*, fasc. 1, pp. 233-249.

Alfonso-Luís CALVO CARAVACA (1980), "Efectos del matrimonio sobre la vecindad civil de la mujer (algunas consideraciones sobre una reciente Proposición de ley)", *REDI*, Vol. XXXII, núm. 1-3, pp. 151-169.

Javier CARRASCOSA GONZÁLEZ (2000), *Matrimonio y elección de ley. Estudio de Derecho Internacional Privado*, Granada: Comares.

Manuel DE BOFARULL I DE PALAU (1888), *El Código civil español según la edición oficial anotado y concordado*, Madrid: Imprenta de Antonio PÉREZ DUBRULL.

Federico DE CASTRO Y BRAVO (1952), *Derecho civil de España*, Vol. II, Madrid: Instituto de Estudios Políticos [reed. facs., Madrid: Editorial Civitas, S. A., 1984].

Jesús DELGADO ECHEVERRÍA (2000), "Comentario a los arts. 14 y 15 CCe", en Joaquín RAMS ALBESA (Coordinador), *Comentario al Código civil. I. Título Preliminar*, Barcelona: José María Bosch Editor, pp. 387-419.

María Pilar DIAGO DIAGO (2000), *Pactos o Capitulaciones Matrimoniales en Derecho Internacional Privado*, Zaragoza: El Justicia de Aragón.

Ramón DURÁN RIVACOBIA (1996), *Derecho interregional*, Madrid, Dykinson.

--- (1992), *El nuevo régimen de la vecindad civil y los conflictos interregionales*, Madrid: Dykinson, S. L.

--- (1990), *La vecindad civil en la reforma del Código por la Ley de 15 de octubre de 1990*, Madrid: UNED. Facultad de Derecho.

Jesús Ignacio FERNÁNDEZ DOMINGO (2003), “¿Es posible la adquisición de la vecindad civil en fraude de ley? Comentario a la sentencia del Tribunal Supremo de 5 de Abril de 1994”, *Anuario Español de Derecho Internacional Privado*, Tomo III, pp. 293-325.

Mercedes FERNÁNDEZ FERNÁNDEZ (1982), “Nota conjunta a la Sentencia del Juzgado de Primera Instancia núm. 2 de Telde de 30.5.1980, a la RDGRN de 7.12.1981 y a la RDGRN de 14.12.1981”, *REDI*, pp. 523-529.

Albert FONT SEGURA (2009 [en premsa]), “Derecho interregional.- Vecindad civil.- Inconstitucionalidad sobrevenida del art. 14.4 (1974).- Fraude de ley” [nota a la STS 14.9.2009 (núm. 588/2009)], *REDI*.

--- (2007), *Actualización y desarrollo del sistema de Derecho interregional*, Santiago de Compostela: Universidad de Santiago de Compostela.

Joaquim-Joan FORNER DELAYGUA (2003), “La contribución de la DGRN a la doctrina sobre cambios de vecindad civil por residencia”, *Derecho registral internacional. Homenaje a la memoria del profesor Rafael Arroyo Montero*, Madrid: Iprolex, pp. 389-402.

Maria Esperança GINEBRA MOLINS (2010 [en premsa]), “El canvi de veïnatge civil per residència: la suspensió del termini de deu anys. Veïnatge civil, principi d’unitat familiar i determinació del règim econòmic matrimonial. Comentari de la STSJC 1/2009, de 12 de gener”, *Revista Catalana de Dret Privat*, Vol. 11.

--- (2002), *La qualitat jurídica de català i l’aplicació del Dret civil de Catalunya*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia.

--- (2000), “La no necessitat de reiterar les declaracions de voluntat referents al canvi de veïnatge civil per residència. Estudi a propòsit de la STSJC de 3.05.1999”, *Revista Jurídica de Catalunya*, núm. 2, pp. 433-453.

Albert LAMARCA I MARQUÈS (2006 i 2007), "Veïnatge civil, determinació del règim econòmic matrimonial i llei aplicable a la successió. *Check-list i criteris d'actuació professional*", *Revista Jurídica de Catalunya*, núm. 4, pp. 947-982; núm. 1, pp. 33-73 [separata pp. 1-74].

--- (2002), "Règim econòmic dels matrimonis catalans celebrats entre el 29.12.1978 i el 6.11.1990: Inconstitucionalitat de l'art. 9.2 CC en la redacció anterior a la Llei 11/1990, de 15 d'octubre. Comentari a la STC 39/2002 de 14.2.2002", *Revista Jurídica de Catalunya*, núm. 3, pp. 737-769.

--- (2001), "Qui és català? La darrera jurisprudència sobre el veïnatge civil", *La Notaría*, núm. 5, pp. 17-53.

Antonio MARÍN LÓPEZ (1990), "Nota a la SAP Granada, 3.ª, 4.12.1989", *REDI*, Vol. XLII, pp. 619-622.

Joaquín NAVARRO ESTEBAN (1968), "Comentario de la Sentencia del T.S. de 14 de diciembre de 1967", *RDEA* [2a época], núm. 19 (Enero-Marzo), pp. 209-211.

Enrique PECOURT GARCÍA (1968), "Comentario a la Sentencia del T.S. de 14 de diciembre de 1967", *REDI*, Vol. XXI, núm. 4 (Octubre-Diciembre), pp. 806-815.

José PERÉ RALUY (1963), *Derecho del Registro Civil*, Vol. II, Madrid: Aguilar, S. A. de Ediciones.

Antonio PÉREZ VOITURIEZ (1995), "Nota a la SAP Málaga de 7.2.1994", *REDI*, Vol. XLVII, pp. 232-235.

Elena RODRÍGUEZ PINEAU (2002), "La inconstitucionalidad del artículo 9.2 CC de 1974 (comentario a la STC 39/2002, de 14 de Febrero)", *REDI*, Vol. LIV, pp. 243-254.

José Antonio SERRANO GARCÍA (1992), "Vecindad civil, ley aplicable a los efectos del matrimonio y viudedad aragonesa en la reciente reforma del Código civil. Su posible inconstitucionalidad", *Estudios de Derecho Civil en Homenaje al Profesor Dr. José Luis Lacruz Berdejo*, Vol. I, Barcelona: José María Bosch Editor, S. A., pp. 763-789.

María Elena ZABALO ESCUDERO (1995), "Comentario al art. 16, apartados 1 y 3, CCE", en Manuel ALBALADEJO y Silvia DÍAZ ALABART (Directores), *Comentarios al Código civil y Compilaciones Forales*, T. I, vol. 2, 2a ed., Madrid: Editoriales de Derecho Reunidas, EDERSA, pp. 1259-1282 y 1301-1315.